

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND PROBLEMA REFUGIAȚILOR DIN UNGARIA ÎN JUDEȚUL ARAD, DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Sfârșitul primului război mondial și noua configurație geopolitică a Europei, aduce cu sine și desfășurarea unui fenomen demografic, mai puțin studiat de istoriografia română. Este vorba de strămutarea voluntară a unor familii sau persoane de origine română care, după destrămarea Imperiului austro-ungar și constituirea pe teritoriul său a noi state naționale, au rămas în afara noilor granițe ale României de după anul 1918. Perspectiva noilor granițe dintre Regatul României și Ungaria, iar apoi definitivarea acesteia prin Tratatul de la Trianon, i-a determinat pe unii dintre românii rămași în granițele statului maghiar să-și părăsească de bună voie gospodăria și localitățile de origine pentru a se stabili în interiorul frontierei României Mari. Toți aceștia au solicitat statului român, care le-a și recunoscut, statutul de refugiat.

În cele ce urmează vom încerca să evidențiem câteva aspecte legate de problema refugiaților din Ungaria în județul Arad. Cercetarea noastră preliminară își propune să aducă în față câteva date rezultate din studierea fondului Serviciului Agricol al Județului Arad, aflat la Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale.

Cererile pe care pe care românii din Ungaria, care doreau să se refugieze, le-au adresat diverselor autorități române, solicitau aprobarea stabilirii în județul Arad și acordarea unor loturi de pământ în arendă. În cererea adresată de către preotul Simion Cornea în data de 10 martie a anului 1920, în numele locuitorilor din localitatea Bătania, aflată în Ungaria, în apropierea actualei frontiere româno-ungare, aceștia își manifestau dorința de a primi autorizație de acordare spre arendă a unor loturi de pe moșia contelui Károlyi, din hotarul localității Macea¹:

„Prea onoratei

Președinte a comisiunii județiană²

Parohienii români din Bătania, după ce să prevede că comuna va aparține Ungariei, nu avere a rămâne în Ungaria, ci doresc a să refugia în România Mare.

Fiind un popor agricol de primă forță ar dori ca să se colonizeze pe moșia contelui Károlyi din Mace (Macea – n.n.)”. În continuare se preciza că „în privința aceasta am făcut pașii la D-I Prefect, care în înțelegere cu D-I primpretore ne-a oferit în arendă anuală din icul moșiei Károlyi”³. Cererea a fost înregistrată la Consilieratul Agricol al județului Arad în data de 15 martie același an.

Dintr-o declarație ulterioară, în care erau cuprinși nominal 41 de arendași, semnată de 33 de persoane, rezultă că petenții au primit spre lucrare, pe moșia mai sus amintită, aproximativ 380 ha, revenind fiecărei familii aproximativ 7½ jugăre⁴. Prin același document, solicitanții se angajau să lucreze pământul solidari și să plătească fiecare familie 60 de coroane anual pentru fiecare jugăr, plata urmând a se face o dată sau în rate, după voia autorităților⁵.

Cei 41 de capi de familie, care urmau să se așeze pe moșia Károlyi, aveau vârsta cuprinsă între 18 (1) și 71 (1) de ani. Cei mai mulți, adică un număr de 15 se situau între 31- 40, fiind urmați de cei între 21-30 ani, care erau în număr de 12 persoane. Mai erau încă 7 arendași cu vârsta între 41-50 ani și 4 între 51-60 ani. Într-un singur caz nu era precizată vârsta⁶. Numărul total de persoane care urmau să deplaseze din Bătania era 161, cele mai multe familii (16), fiind compuse din 4 membri, urmate de cele 11 familii cu câte 3 membri. Urmau în ordine cele cu 5 membri (4), cu 6 membri (3), cu 7 membri (2) și cu 8 membri, o familie. Un număr de 4 persoane nu aveau familie.

Cererile adresate autorităților române vor continua să fie formulate și în anii următori, ele fiind adresate și în nume personal. Spre exemplu, la data de 27 august 1921, avocatul Luțai Cornel din Arad adresează Casei Centrale a Cooperăției și Împroprietăririi o cerere în numele a trei locuitori din aceeași localitate Bătania: „Noi locuim în Ungaria, comuna Bătanie și avem acolo casă. Fiindcă

¹ Redăm cererile adresate autorităților române în forma lor originală.

² Este vorba de Consilieratul Agricol al Județului Arad.

³ Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale, *Fond Serviciul Agricol al Județului Arad* (în continuare se va cita: *Serviciul Agricol...*), dosar nr. 21/1920, f. 6.

⁴ *Ibidem*, f. 4.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

suntem români, suntem expuși diferitelor neplăceri din partea autorităților maghiare și pentru aceasta avem cea mai fierbinte dorință ca să ne repatriăm de acolo aici pe teritoriul României, între consângenii noștri. Înainte de a face acest pas, voim însă să fim siguri în privința viitorului nostru și să știm că oare existența noastră va fi aici asigurată, ca să nu se întâmple cu noi aceia, că vindem realitățile noastre din Ungaria, iar după aceea vom duce aici cea mai mare lipsă”⁷. Cererea se încheie cu rugămintea că „luând în considerare, că noi locuim în Ungaria și nu am vrea, ca acolo să se știe despre intențiunea noastră de colonizare, Vă rugăm să binevoiți deslușirile de lipsă, respective rezultatul a-l comunica încredințatului nostru...”.

Din cererea prezentată mai sus, rezultă cel puțin două aspecte care au marcat fenomenul de care ne ocupăm. Pe de-o parte, atitudinea manifestată de autoritățile maghiare față de locuitorii de etnie română rămași în Ungaria și teama de eventualele represiuni, ca răspuns la dorința lor de a se stabili în România. Pe de altă parte, observăm și o oarecare lipsă de încredere în autoritățile române, care poate nu erau capabile să le asigure refugiaților siguranța materială, situație în care preferau să trăiască în continuare în Ungaria.

Se pare că politica dusă de statul maghiar față de români și după anul 1918, a reprezentat cauza principală a dorinței refugiaților de se stabili în România. Într-o altă cerere a acelorași locuitori din Bătania, întocmită tot de preotul Simion Cornea, datată pe 15 martie 1920, acesta preciza că „parohienii mei români în urma croiei granițelor dintre România și Ungaria au ajuns în acea nefericire de a fi supuși Ungariei. În urma aceasta spre a-și mântui existența națională(subl. n.) s-au decis a se refugia”⁸. Teamă manifestată față de eventuale măsuri represive ale autorităților maghiare nu era nejustificată. Pentru atitudinea sa, pentru întocmirea, în calitate sa de lider spiritual, de cereri adresate autorităților române, preotul Simion Cornea, împreună cu fida sa Elvira, au fost arestați de către autoritățile ungare și închiși la Szeged sub acuzația de „spioni români”⁹. Din această cauză Ministerul Afacerilor Străine transmite Ministerului Agriculturii, solicitarea preotului de a fi colonizat pe domeniile de la Macea, rugând pe ministru a satisface „dacă este posibil, cererea acestui bun român”¹⁰.

Grija refugiaților pentru siguranța, mai ales materială, a viitorului lor este de asemenea justificată. Birocratismul, ritmul lent de desfășurare a împrumutării, asociate, nu de puține ori, cu indiferența manifestată de autorități au provocat nemulțumirile celor refugiați, exprimate în cererile repetate adresate autorităților.

Un motiv de îngrijorare a refugiaților l-a reprezentat, se pare, lipsa mijloacelor necesare desfășurării lucrărilor agricole. „Vite și instrumente economice nu-și pot aduce ei, așa stau acum pe timpul lucrului în nesiguranța traiului și asigurarea existenței”, precizează preotul Simion Cornea în cererea adresată Marelui Cartier al armatei române din București, datată la 15 martie 1920¹¹. De aceea se solicita armatei acordarea pe timpul lucrărilor a 30 de cai, pluguri, grapă, trăsura și diferite mașini.

În ciuda promisiunilor de a fi colonizați pe moșia de la Macea a contelui Károlyi, locuitorii din Bătania se văd nevoiți să se adreseze, pe data de 23 august 1921, de data aceasta Legației române de la Budapesta, solicitând să se intervină la Ministerul Agriculturii pentru a fi colonizați la Macea încă în toamna aceluși an, precizând că solicitarea din 1920 nu s-a îndeplinit întrucât „cu închiderea grănică a graniței, toată afacerea s-a amânat. Solicitarea adresată Legației române de la Budapesta, este determinată de atitudinea Comisiei județene de împrumutări din Arad, care i-a îndreptat spre Comitetul agrar de la Cluj și Casa Centrală a cooperației și împrumutării de la București. Ministerul Afacerilor Străine transmite solicitarea Ministerului Agriculturii”¹².

Cererea preotului Simion Cornea, în ciuda intervenției Ministerului Afacerilor Străine, este tratată și ea cu o oarecare indiferență, fiind trimisă de la Ministerul Agriculturii, Directorului General al Agriculturii din Transilvania, Em. Petrini, care o trimite la rândul său Consiliului Agricol de la Arad, „pentru a cerceta, dacă cumva se va putea încuviința și între ce condiții”¹³.

⁷ *Ibidem*, dosar nr. 16/1921, f. 1.

⁸ *Ibidem*, dosar nr.15/1920, f. 5.

⁹ *Ibidem*, dosar nr.16/1921, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, dosar nr.15/1920, f. 5.

¹² *Ibidem*, dosar nr.16/1921, f. 6.

¹³ *Ibidem*, f. 9.

Au fost și situații în care autoritățile locale au refuzat împroprietărirea cu pământ a refugiaților din motive de ordin religios. La data de 27 aprilie 1925, un oarecare Gheorghe Lăcătuș adresează din Pecica, în numele său și a încă patru familii venite din Ungaria, o cerere ministrului agriculturii, prin care solicită să fie și ei împroprietăriți ca și alți repatriați, deoarece li s-a refuzat împroprietărirea pe motiv că sunt de credință baptistă. Petenții socoteau că „convingerea religioasă nu ar fi dădătoare de măsură pentru românii cari înpiși de sentimentele lor naționale s-au repatriat între frații lor de același sânge”, afirmând că și-au pierdut încrederea în delegații reformei agrare¹⁴. Rezoluția Comisiei Centrale a împroprietării recomanda Consilieratului Agricol Arad să se aibă cererea „în vedere conform drepturilor stabilite”¹⁵.

În alte situații, refugiații s-au văzut puși în postura de a nu primi în arendă loturile de pământ promise de statul român. De aceea, directorul general al Casei Centrale a cooperăției și împroprietării se vede obligat să emită ordinul nr. 21.367 din 14 noiembrie 1924, către consilierul agricol al județului Arad. După ce se precizează că a fost informat că unii refugiați au fost scoși „din folosința pământului primit” pe motiv că nu au fost trecuți în tabelul pentru împroprietărire, se cere să se asigure arendarea a 5 jugăre fiecăruia, din terenul disponibil, arendarea urmând a se face pe acel an agricol, în condițiile „din anul trecut”¹⁶.

În ciuda promisiunii statului român, ca refugiații și repatriații din Ungaria să primească un lot de colonizare de 7 jugăre, se pare că nu toți cei care au primit pământ în arendă până în anul 1925, au fost și împroprietăriți, ba mai mult, nu au mai beneficiat nici de arendă. La 13 mai 1925, un număr de 43 refugiați din Bătania, așezați la Pecica, se adresau Comisiei Centrale a Împroprietării, reclamând că în anul 1925 nu au mai primit de loc pământ în arendă. Făcând aluzie la promisiunile guvernului român, ei precizau că „văzând intenția patriotică a statului Român s-au și înmulțit numărul repatriaților destul de frumos așa că sunt azi din Ungaria un număr frumos. Dar noi nu am căpătat pe acest an pământ mai mulți inși. Dar mai trist putem a ne plânge noi din Bătanie, cari în baza ordinilor primite suntem îndreptățiți căci corespundem normelor și instrucțiunilor date de Domnul Ministeriul Român”¹⁷. Refugiații se plâng cu același prilej de autoritățile agricole de la Arad care nu le-au dat ascultare, dar și de cele centrale: „În zadar au trimes Casa Centrală a obștilor sătești inspectori căci și aceștia Domni au lăsat treaba moartă”¹⁸. Conform aprecierilor lor, doar 1/3 din cei refugiați, care au primit pământ în arendă au fost împroprietăriți. Într-adevăr, conform unui tabel centralizator din același an, cu refugiații din Bătania, urmau să fie împroprietăriți doar 34 de capi de familie¹⁹. Rezoluția directorului general a Comisiei Centrale a împroprietării, solicita consilierului agricol al județului Arad să soluționeze cererea iar în cazul în care comisia instituită pentru refugiați și-a încheiat lucrările, consilierul agricol va cerceta situația și va „referi de urgență”²⁰.

În privința aportului demografic al refugiaților din Ungaria, la populația județului Arad să urmărim în continuare tabelele centralizatoare de mai jos. Precizăm că datele cuprinse în tabelul nr. 1 se referă la data de 9 iunie 1924, în cazul județului și 15 martie 1924, în cazul orașului Arad.

Tabelul nr. 1 - Situația refugiaților din Ungaria în anul 1924²¹

unitatea adm.	capi de familie	căsătoriți	necăsătoriți	număr copii	total
județ	198	168	30	415	811
orașul Arad	184	125	59	296	664
TOTAL	382	293	89	711	1.475

Analizând tabelul de mai sus, observăm o distribuție destul de echilibrată, între mediul rural și cel urban, a refugiaților capi de familie. Să mai remarcăm și numărul aproape dublul al refugiaților

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 2/1925, f. 20.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 60/1924, f. 24.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 2/1925, f. 25.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 27.

²⁰ *Ibidem*, f. 26.

²¹ *Serviciul Agricol...*, dosar nr. 54/1924, f. 239-253 și 255-269.

necăsătoriți, așezați în mediul urban. În privința numărului de copii, se poate vedea că familiile de refugiați din mediul rural le depășesc pe cele din mediul citadin. Situația este explicabilă dacă avem în vedere, că din cei 184 de capi de familie, 32 erau intelectuali, restul de 152 fiind agricultori.

În ceea ce privește repartitia pe plase a celor refugiați din Ungaria, situația se prezintă în felul următor: în plasa Pecica – 153, plasa Șiria – 22, plasa Arad – 21 și plasa Târnova – 2 capi de familie. Diferența mare dintre plasa Pecica și restul plaselor se poate explica, spre exemplu, prin existența unui pământ deosebit de fertil, potrivit pentru practicarea agriculturii, dar este posibil să asistăm și la o politică deliberată a autorităților de a contracara ponderea destul de mare a populației maghiare aflată în această plasă.

În privința localității de origine a refugiaților, observăm parcurgând tabelul de mai jos, că cei mai mulți proveneau de la Cenad, Chitichiaz, Bătania și Jula.

Tabelul nr. 2 - Localitățile de origine a refugiaților din Ungaria între 1915 - 1925²²

Localitatea	Anii de refugiu											TO-TAL
	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	
Bătania					3	9	5	2	9	5		117
Cenad						3		7	3	2		142
Chitichiaz						6	3	4	1	5		124
Jula						4	2	7				95
altele					4	3		0	3			106
TOTAL					7	25	7	40	41	7		584

Cum este și firesc, despre fenomenul refugierii din Ungaria în România nu putem vorbi decât după anul 1919, când s-au refugiat 37 de familii după cum se poate vedea. În anul 1920 asistăm la o creștere semnificativă a numărului refugiaților, dar anii de vârf în care se manifestă fenomenul sunt 1922 și 1923. Creșterea numărului refugiaților în anii respectivi trebuie puși în legătură cu încheierea păcii de la Trianon în anul 1920, pe de-o parte, și cu definitivarea legilor reformei agrare din România, pe de altă parte, refugiații sperând că vor fi și ei împroprietăriți.

Urmărind anii de vârf pe localități, cei mai mulți s-au refugiat din Bătania în anul 1920, din Cenad în 1924, din Chitichiaz în 1923, iar din Jula în anul 1920. Cele 584 de familii care s-au așezat în județul Arad (mediu rural și urban) și care au avut statut de refugiați, au reprezentat un aport demografic la populația județului de 2.044 de suflete²³.

Dintre cei așezați pe teritoriul județului Arad, înțelegând în acest context atât mediul rural cât și cel urban, în anul 1924 a fost acordată cetățenia română pentru un număr de 102 persoane, capi de familie. Până la acest an nu a fost de acordată, de fapt, pentru nici un refugiat cetățenia română.

Să urmărim în continuare care au fost principalele localități din județ în care s-au așezat, de-a lungul timpului cei refugiați. În general refugiații au preferat ca loc de așezare, localitățile din preajma frontierei româno-ungare, probabil pentru a fi mai aproape de rudele care au rămas în Ungaria. Au fost situații când nu toți membrii unei familii s-au refugiat. Este cazul, spre exemplu, a trei orfani de război, de 21 și 17 ani, băieții și, respectiv, 12 ani fata, stabiliți în localitatea Pecica, a căror mamă văduvă a rămas în Ungaria²⁴.

Să mai remarcăm și faptul, că toate localitățile în care s-au așezat erau din punct de vedere etnic mixte, adică cu populație română și maghiară. Fără a avea date în acest sens, fenomenul nefiind încă cercetat, cel puțin la nivelul județului Arad, socotim că au fost alese aceste localități pentru a completa eventualele plecări ale maghiarilor din România spre Ungaria.

²² *Serviciul Agricol...*, dosar nr. 54/1924, f. 276.

²³ *Ibidem*, dosar nr. 54/1924, f. 276.

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 47/1923, f. 21.

Să urmărim în acest sens procesul verbal încheiat la data de 10 octombrie 1924 între inspectorul general și consilierul agricol al Consilieratului Agricol al Județului Arad pe de-o parte, și comitetul refugiaților din Jula, Chitichiaz, Bătănia și alte comune, pe de altă parte, privind așezarea celor ce urmează a fi împroprietăriți pe moșia Utviniș, în prelungirea comunei Zimandul Nou. În procesul verbal respectiv sunt precizate câteva motive pentru care este potrivită așezarea refugiaților:

1. „Moșia Utviniș se află în apropierea comunei Zimandul Nou;
2. Fiind la 18 km de frontieră (comuna Zimandul Nou-n.n.) există necesitatea pentru interesele naționale de a se îngroșa numărul stegarilor la granița apuseană;
3. Comuna Zimandul Nou astăzi dispune de o populație de 1.200 locuitori, toți Unguri, cu excepția a opt suflete de Români. Prin așezarea Românilor refugiați în patrie, aci, în comuna Zimandul Nou s-ar schimba definitiv fața solului”²⁵.

Pentru motivele de mai sus, cei mai mulți refugiați s-au așezat la Pecica, Șeitin, Nădlac, Iratoșul

Mare, Livada, Șiclău, Olari, Utviniș și nu în ultimul rând în orașul Arad. Cei 75 de refugiați care s-au așezat la Utviniș, conform procesului verbal de mai sus, au format de fapt o nouă localitate numită și astăzi Andrei Șaguna.

Refugiații de pe teritoriul județului Arad, au primit de la statul român în arendă, în general, cu diferențele de rigoare de la o localitate la alta, aproximativ 7 - 7 ½ jugăre de pământ pentru lucrat, loturi de casă între 400-800 stânjeni pătrați și un număr variabil de jugăre pentru rezerva comună.

Conform documentelor cercetate de noi, nu toți cei care s-au refugiat și-au continuat activitatea în domeniul agriculturii. Unii, cei mai mulți din cei care și-au schimbat profesia, au devenit sergenți de stradă, alții vatmani în Arad, sau muncitori²⁶.

Ceea ce ne-am propus noi prin această lucrare a fost doar o punere a problemei. Desigur, noi cercetări vor trebui efectuate pe viitor pentru a avea o imagine cât mai reală asupra acestui fenomen al refugiaților din Ungaria în România, după primul război mondial, care s-au stabilit cu siguranță și în celelalte județe din apropierea frontierei româno-ungare. Vor trebui cercetate și alte fonduri documentare, cum ar fi cele ale Ministerului de Interne și a Afacerilor Externe, pentru a surprinde și alte nuanțe ale acestui fenomen.

CORNELIU PĂDUREAN

SOME CONSIDERATIONS CONCERNING THE PROBLEMATICS OF THE REFUGEES FROM HUNGARIA INTO THE ARAD COUNTY AFTER THE WORLD WAR I

SUMMARY

The paper deals with a topic, less approached by the Romanian Historiography, namely the problematics of the Romanian refugees from Hungaria after the 1st World War. More concretely, the author discusses the problematics of the refugees from Arad county.

The paper is based on some documents from the Agricultural Office of Arad County, which are kept in the collections of National Archives, Arad subsidiary.

In a few pages, the author tries to reveal the motives, that determined some inhabitants of Romanian origin from Hungaria to take refuge after 1918 in Romania. The author also takes into consideration the treatment that was applied to the refugees by the Romanian authorities and not at last their demographical contribution to the population of Arad county between 1918-1925. With this article, its author wants to signal a possible topic to be closely approached.

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 60/1924, f. 4.

²⁶ *Ibidem*, dosar nr. 47/1923, f. 16-22.